

Kristina Gverić

Elizabeta Serdar

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 502.131.1:069](497.521.2)
069.502](497.521.2)

Primljeno: 22. 2. 2021.

Prihvaćeno: 5. 3. 2021.

Stručni članak

HRVATSKI ŠKOLSKI MUZEJ – 120 GODINA ODRŽIVOGA RAZVOJA

Sažetak

U radu se analizira pojam održivoga razvoja, daje se povijesni pregled kako se vizija održivoga razvoja prihvaćala tijekom druge polovine 20. stoljeća na globalnoj razini te koje su ideje i ciljevi održivoga razvoja za 21. stoljeće. Na općoj razini održivi razvoj i muzej postavljeni su u izravan odnos da bi se došlo do podataka što muzej može učiniti za održivi razvoj i obrnuto. Hrvatski školski muzej u 120 godina postojanja svojim je bogatim programima i radom dokazao da je održivi razvoj postojao i prije njegove definicije. U radu su istaknuti najbolji primjeri iz 120 godina duge prakse izložbenoga, ali i pedagoškoga i marketinškoga rada Muzeja. Na kraju rada iznesene su smjernice i ideje za budućnost.

Ključne riječi: *Hrvatski školski muzej (Zagreb)
izložbena djelatnost, održivi razvoj, muzeji i održivi razvoj*

1. Uvod

Školske muzeje koji nastaju u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća osnivaju, odnosno uzdržavaju države, gradovi, učiteljska društva uz potporu zajednice.

U Zagrebu je 1901. strukovna udruga učitelja Hrvatski pedagoško-književni zbor¹ osnovala Hrvatski školski muzej, a uzdržavala ga je uz pomoć države, grada Zagreba te drugih društava i pojedinaca.

Već od početka Muzej mora na različite načine dolaziti do određenih sredstava za funkcioniranje i razvitak – naplaćivanjem pohrane i izlaganja predmeta koji nisu u njegovu vlasništvu, naplatom predmeta u svrhu istraživanja, naplatom stručne pomoći školama pri nabavci opreme, naplaćivanjem ulaznica za različita predavanja.

Ubrzo nakon otvorenja Muzej ipak ulazi u teško financijsko stanje, pa je privremeno i zatvoren. Nažalost, u njegovoj dugoj povijesti najviše nedaća prouzročit će ratovi i poraća².

Novi postav otvorit će 1951., a 1953. brigu o Muzeju preuzima Grad Zagreb, gdje pripada sektoru kulture. Zbog pomanjkanja prostora ne može predstavljati svoju građu u stalnom postavu, ali će prirediti tristotinjak izložaba, koje će sa zanimanjem pratiti brojna publika.

Sve se više osjeća potreba za novim stalnim postavom da bi Muzej mogao razvijati popratne sadržaje, privlačiti publiku i osiguravati sredstva za opstanak i razvitak, što se ostvaruje 2000. godine³.

Sustavi financiranja se mijenjaju, proračuni za kulturu smanjuju. Muzej se prijavljuje na gradske i državne natječaje za programe, razvija suradnju s mnogim udrugama, sektorom obrazovanja, turizma, traži sponzore, kadrovski se proširuje. Nakon nekog vremena stalni se postav mijenja i dobiva dodatne sadržaje, sve zbog traženja modela održivoga razvoja.

I u svojem svakodnevnom radu Muzej se trudio voditi održivi stil života unatoč brojnim ograničenjima i preprekama. Premda je zgradi u kojoj je smješten bila potrebna obnova, Muzej se trudio ponašati *zeleno*, štedjeti energiju i reciklirati. Okrenuo se ekološkome marketingu te su za suvenire birani predmeti od ekološki prihvatljivih materijala, primjerice platnene vrećice.

Statutom Muzeja (*Statut*, 2019)⁴ regulirano je pitanje zaštite okoliša:

“Članak 58.

Radnici Muzeja imaju pravo i dužnost u okviru svojih poslova i radnih zadataka brinuti o zaštiti i unapređivanju okoliša. Osiguravati uvjete za čuvanje vrijednosti okoliša, sprečavati i otklanjati štetne posljedice koje ugrožavaju ili dovode u opasnost život i zdravlje ljudi.

1 Zbor je osnovan 30. rujna 1871., a djeluje i danas u zgradi Hrvatskoga učiteljskog doma, u kojoj se nalazi i Hrvatski školski muzej. Osnivači Zbora bili su istaknuti hrvatski učitelji i pedagozi s kraja 19. stoljeća poput pedagoga i književnika Ivana Filipovića, prvoga predsjednika Zbora, potom utemeljitelja sustavne pedagozijske znanosti u Hrvatskoj Stjepana Basaričeka, Marije i Skendera Fabkovića, Ljudevita Modeca i ostalih. Cilj Zbora od samoga početka bilo je unapređivanje pedagoške struke u Hrvatskoj, izdavanje stručne literature i stručno usavršavanje učitelja.

2 Prvi svjetski rat, Drugi svjetski rat i Domovinski rat.

3 Stalni postav otvoren je na Svjetski dan učitelja 5. listopada 2000. godine.

4 Statut je donesen 27. prosinca 2018. i objavljen na oglasnoj ploči 28. prosinca 2018., a stupio je na snagu 5. siječnja 2019. godine.

Na djelatnosti koje ugrožavaju okoliš svaki je radnik dužan upozoriti ravnatelja i Upravno vijeće.”

U skladu s navedenim člankom, Muzej se obvezao na *zeleno* ponašanje u svakodnevnom radu. Prema najnovijim istraživanjima, to je učinilo čak 71 % muzeja diljem Hrvatske.

Hrvatski školski muzej u 120 godina postojanja svojim je bogatim programima i radom dokazao da je održivi razvoj postojao i prije njegove definicije. U pedagoškom i izložbenom radu inzistiralo se na što većoj demokratičnosti. Izvodili su se programi dostupni svima, utjecalo se na društvo, surađivalo s brojnim udrugama, uključivalo u aktualne teme i trendove.

Na vrhuncu razvitka i dobroga snalaženja u uvjetima koje određuje moderno društvo, pored pandemije koja je zahvatila cijeli svijet, Zagreb je 22. ožujka 2020. pogodio snažan potres, u kojem je 130-godišnja zgrada u kojoj je Muzej smješten jako stradala. Onemogućen je normalan rad, građa stalnoga postava je razmještena.

Koliko Muzeju u ovom teškom trenutku može pomoći donošenje definicije te osnovnih ciljeva i metoda održivoga razvoja, što održivi razvoj očekuje od muzeja 21. stoljeća, gdje tu prostor za sebe pronalazi Hrvatski školski muzej?

2. O održivom razvoju

2.1. Barbara Ward – “influencerica 20. stoljeća”

Godine 2000. časopis *Time*⁵ objavio je listu najutjecajnijih osoba 20. stoljeća. Na tom popisu našla se i Barbara Ward (1914. – 1981.), koja je 1969. osmislila i prvi put upotrijebila danas toliko korišten pojam *održivi razvoj*. Već 1971. osnovala je Međunarodni institut za okoliš i razvoj (*International Institute for Environment and Development* – IIED). Ta poznata britanska ekonomistica i spisateljica svojim neprekidnim radom upozoravala je i izražavala zabrinutost zbog sve većega rasta urbanoga siromaštva, kao i zbog sukoba između ubrzanoga gospodarskog razvoja i potrebe za većom zaštitom okoliša. Ward je svoje knjige objavljivala diljem svijeta, ali bila je i iznimno cijenjen govornik i svojim čestim govorima i istupima mijenjala je javno mišljenje te utjecala na međunarodnu politiku. U svojem važnom djelu objavljenom u suautorstvu s Renéom Dubosom⁶ pod nazivom *Samo jedna Zemlja: briga i održavanje maloga planeta*⁷ ona ističe da je potrebno jasno definirati što sve trebamo i možemo učiniti da bismo zajedničkim snagama planet Zemlju održali kao mjesto pogodno za

5 *Time* je tjedni američki časopis koji pokriva svjetske teme u politici, znanosti i društvu te važne događaje iz povijesti. Prvi broj izašao je 3. ožujka 1923. godine.

6 René Jules Dubos (1901. – 1982.), francusko-američki mikrobiolog, eksperimentalni patolog, ekolog, humanist i dobitnik Pulitzerove nagrade za dokumentarno djelo za knjigu *So Human an Animal*. Zaslužan je za to što je proslavio okolišnu maksimu “Misli globalno, djeluj lokalno”.

7 Barbara Ward, René Dubos, *Only One Earth: The Care and Maintenance of a Small Planet*, United Nations Conference on the Human Environment, W. W. Norton & Co., 1972.

ljudski život, ne samo za nas danas nego i za buduće generacije. Taj se njezin zaključak smatra prvom, ali i najboljom definicijom koncepta održivoga razvoja.

2.2. Dvije konferencije Ujedinjenih naroda

Danas postoji mnogo definicija održivoga razvoja, ali sve u svojoj poruci sadržavaju glavni cilj, osnovnu ideju, a to je *ravnoteža*. Godine 1987. Svjetska komisija za okoliš i razvoj (Brundtland komisija) predstavila je novi pojam održivoga razvoja, za koji je istaknuto da su mu osnovni ciljevi zadovoljavanje potreba današnjega stanovništva i neugrožavanje potreba budućih generacija. Pojam Barbare Ward *održivi razvoj* preporučeno je i uveden u praksu čak 23 godine nakon njegova nastanka na Konferenciji Ujedinjenih naroda (UN) o okolišu i razvoju (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*) u Rio de Janeiru 1992. godine. Na toj konferenciji doneseni su Deklaracija i Akcijski program za 21. stoljeće (*Agenda 21*).

Na UN-ovoj Konferenciji o održivom razvoju *Rio+20 (United Nations Conference on Sustainable Development – UNCSO)*, održanoj 2012. ponovno u Rio de Janeiru, postavljen je okvir za održivi razvoj koji uključuje tri sastavnice:

1. *Društvo*: poticanje kulturoloških razlika, očuvanje kulturne baštine, jednake mogućnosti za obrazovanje i zdravstvenu skrb, ravnopravnost, socijalna prava i ostalo.
2. *Okoliš*: očuvanje okoliša, briga za klimatske promjene, razumno korištenje prirodnih resursa, zaštita bioraznolikosti i ostalo.
3. *Gospodarstvo*: porast blagostanja ljudi, stabilnost ekonomije, ekonomska efikasnost i ostalo.

2.3. Agenda 2030

Na UN-ovu sastanku na vrhu o održivom razvoju održanom u New Yorku 2015. izrađen je i prihvaćen Program UN-a o održivom razvoju do 2030. godine (*Agenda 2030*), čiju okosnicu čini 17 ciljeva održivoga razvoja (*Sustainable Development Goals – SDGs*) sa 169 podciljeva. *Agenda 2030* težište stavlja na ljude, planet, prosperitet, mir i partnerstvo. Europska unija prihvatila je *Agendu 2030* te 2016. donijela plan za postizanje ciljeva i njezinu provedbu (Europska komisija, 2016).

Godine 2015. 193 zemlje prihvatile su sljedeće ciljeve:

1. Ne siromaštvu.
2. Ne gladi.
3. Dobro zdravstvo.
4. Kvalitetno obrazovanje.
5. Jednakost spolova.
6. Čista voda i kanalizacija.
7. Obnovljiva i pristupačna energija.
8. Dobra radna mjesta i dobra gospodarstva.
9. Inovacije i dobra infrastruktura.
10. Poništiti nejednakosti.
11. Održivi gradovi i zajednice.

12. Odgovorno upotrebljavati resurse, osigurati održivu potrošnju i načine proizvodnje.
13. Zaštititi podneblje.
14. Održivi oceani.
15. Održivo iskorištavati zemlju.
16. Mir i pravednost.
17. Partnerstvo za održivi razvoj.

2.4. Hrvatska i održivi razvoj

Hrvatska se kao članica Europske unije aktivno uključila u provođenje i ostvarivanje ciljeva *Agende 2030*. Godine 2018. Vlada Republike Hrvatske osniva Nacionalno vijeće za održivi razvoj, na čijem je čelu predsjednik Vlade.

Hrvatska enciklopedija navodi sljedeću definiciju: “Održivi razvoj (uravnoteženi razvoj, postojani razvoj), ekonomski razvoj koji u potpunosti uzima u obzir djelovanje ekonomske aktivnosti na okoliš i osniva se na obnovljivim izvorima dobara” (Održivi razvoj, u: *Hrvatska enciklopedija*).

Obnovljivim izvorima dobara ili obnovljivim resursima smatraju se svi izvori materijala i sva energija koja se sama od sebe ili vanjskim utjecajem obnavlja te se zato može iskorištavati bez iscrpljivanja. To su primjerice neiscrpivi izvori energije, sunce, vjetar, hidroenergija, morske mijene i slično, a od materijala različite biomase poput biljnih kultura, drva i ostalog. Korištenjem tih resursa čuvamo i ne zagađujemo okoliš.

Istaknimo da je najvažnija premisa održivoga razvoja ta da je kvaliteta života pojedinca, a samim time i sveukupnoga stanovništva, najveća dobrobit za budući razvoj i buduće generacije. Nejednak razvoj koji nije usklađen doprinosi stvaranju velikih razlika između pojedinaca, zemalja, regija, pa čak i cijelih kontinenata. Utjecaj razvijenijih i moćnijih zemalja na one manje razvijene je velik, a te zemlje svoju dobru poziciju mogu zahvaliti ponajviše neplanskom iskorištavanju okoliša, stvaranju velikih količina štetnoga otpada, što nikako nije u skladu s konceptom i idejama održivoga razvoja.

3. Muzeji i održivi razvoj

Međunarodni savjet za muzeje (*International Council of Museums – ICOM*) međunarodna je i neprofitna organizacija koja se brine o očuvanju, unapređenju i komunikaciji svjetske prirodne i kulturne baštine, materijalne i nematerijalne. Osnovana je u Parizu 1946.⁸ i ima konstitutivni status unutar Ekonomskoga i socijalnoga vijeća UN-a. Organizaciju čine muzeji i muzejski stručnjaci iz 150 država svijeta. Danas ICOM po cijelom svijetu osniva radne grupe za održivi razvoj, čiji je primarni zadatak pružiti pomoć muzejima i muzealcima u svim procesima važnim za održivost. Kao svi ostali sektori, i sektor kulture pozvan je da se uključi u ostvarivanje ciljeva zadanih *Agendom 2030*. Muzeji danas pokušavaju na različite načine pronaći svoj put i uključiti

⁸ Osnivač ICOM-a je Chauncey Jerome Hamlin (1881. – 1963.), koji je bio i predsjednik organizacije od 1946. do 1953. godine.

se u koncept održivoga razvoja, a u isto vrijeme sačuvati svoje osnovne karakteristike i ostvarivati svoje osnovne ciljeve i zadatke s muzeološkoga aspekta. Kvalitetno i konstruktivno povezati muzej i održivi razvoj, a u isto vrijeme zadovoljiti sve unaprijed zadane norme, osnovni je cilj muzealaca na početku 21. stoljeća.

3.1. Zašto održivom razvoju trebaju muzeji?

- ✓ čuvaju kulturno nasljeđe
- ✓ imaju utjecaj na široku populaciju
- ✓ utječu na jačanje javnoga obrazovanja
- ✓ utječu na smanjivanje socijalnih razlika
- ✓ utječu na smanjivanje društvenih nejednakosti
- ✓ zadovoljavaju različite interese ljudi
- ✓ okupljaju ljude
- ✓ ljudi im vjeruju
- ✓ surađuju sa zajednicom
- ✓ svoju slobodu u radu mogu upotrijebiti za pozitivnu interakciju među različitim skupinama.

3.2. Zašto muzejima treba održivi razvoj?

- ✓ mogućnost oblikovanja programa s naglaskom na teme važne za održivi razvoj: socijalne, klimatske i sl.
- ✓ korištenje vlastitih resursa
- ✓ stvaranje i prezentiranje utjecaja
- ✓ stvaranje partnerskih odnosa, udruživanje
- ✓ povezivanje na globalnoj razini.

3.3. Zadaci djelatnika – ravnatelja, osnivača, kustosa, pedagoga, marketinga...

Održivi razvoj pred sve sudionike postavlja određene zahtjeve. U slučaju muzejskih djelatnika to se u prvom redu odnosi na osnivača muzeja, ravnatelja, ali i na kustose, pedagoge i ostale stručne djelatnike.

Osnivač muzeja, kao i njegov ravnatelj, trebao bi aktivno poticati održivi razvoj u muzejskom kontekstu, osigurati sva potrebna financijska sredstva za provedbu programa i ljudske resurse. U programima muzeja trebao bi sudjelovati kao partner i pružati podršku takvoj vrsti aktivnosti.

“Kao ni kultura u cjelini, ni muzej ne smije biti prepušten nepredvidivosti tržišta niti se svesti na sekundarne društvene i ekonomske efekte. Uloga muzeja u razvoju zajednice i očuvanju nasljeđa društvena je vrijednost koja iziskuje kontinuiranu i aktivnu potporu (država; sponzori)”, ističe prof. dr. Marina Biti⁹ (Biti, 2015, 11).

Kustosi bi zbirke trebali učiniti dostupnijima i općoj populaciji i marginaliziranim skupinama. Trebali bi se koristiti održivim načinima prezentacije građe, poticati

⁹ Prof. dr. Marina Biti redovita je profesorica Odsjeka za kroatistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

izložbene projekte koji pridonose ispunjavaju osnovnih ciljeva održivoga razvoja, uspostavljati suradnje kojima se ostvaruju konkretni rezultati i potiče demokratičnost muzeja.

Muzejski pedagozi trebali bi poticati susrete u muzejskom okruženju u okviru različitih oblika vodstava po stalnom postavu i povremenim izložbama, u različitim skupinama raznovrsnoga i prilagođenoga pedagoško-radioničkog programa. Trebali bi posebno utjecati na suradnju s djecom, učenicima i starijom populacijom, na suradnju s osobama s posebnim potrebama. Nužno je organizirati susrete, debate i ostale vrste interakcije među posjetiteljima i korisnicima muzeja.

Marketing muzeja treba poticati promociju svih navedenih vrsta aktivnosti, promicati kulturno sudjelovanje za sve, kao i kulturni turizam.

“Muzeji su zaduženi za vječnost, a održivost podrazumijeva zadovoljavanje potreba današnjih ljudi, ali bez ugroze budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba, dakle – svojevrsnu vječnost” (Šojat-Bikić, 2020, 15).

4. Hrvatski školski muzej – 120 godina održivoga stila života – realnost i ograničenja

Premda pojam *održivi razvoj* nije toliko star, mnogi svjetski, a i hrvatski muzeji o njegovu postojanju u praksi mogu svjedočiti mnogo prije u prošlosti, pa i Hrvatski školski muzej. Svojevrsni prividni elitizam na samom početku djelovanja Muzeja nije toliko planiran, ali je bio neizbježan zbog prometnih, gospodarskih ili drugih ograničenja. U granicama mogućega i neposredno nakon njegova osnutka planirani su posjeti različitih skupina posjetitelja – s obzirom na usku specijaliziranost, to su uglavnom grupe budućih učitelja koji će poslije svoja iskustva moći prenositi naraštajima svojih učenika. Samo osnivanje Muzeja značilo je spajanje školstva s kulturom i njegov utjecaj na društvo i podizanje kvalitete obrazovanja.

Osnivač Muzeja – Hrvatski pedagoško-književni zbor – strukovna je udruga koja već tada, 1871. godine, ima međunarodne kontakte i surađuje sa srodnim udrugama te prenosi ideje postojećih školskih muzeja u Zagreb, odnosno Hrvatsku. Poziv učiteljstvu diljem zemlje za prikupljanje građe i zaštitu kulturne baštine te poticanje stvaralaštva tek će mnogo kasnije biti formuliran kao jedan od zadataka održivoga razvoja. Neki izložaba nastavnih sredstava i školske opreme i učila bit će povezano i objedinjeno u novonastalom muzeju.¹⁰

Teme izložaba do 1970. možemo podijeliti u nekoliko skupina koje pridonose održivom razvoju:

- izložbe dječjih radova, odnosno poticanja stvaralaštva: *Izložba dječjih radova zagrebačkih osnovnih škola* (1938.), *Promatranje cvijeća u likovnom odgoju* (1968.)

¹⁰ Izložba nastavnih sredstava i školske opreme koju je priredio Ljudevit Modec uz Prvu hrvatsku učiteljsku skupštinu u tadašnjoj realci (1871.), međunarodna izložba učila održana u Obrtnoj školi uz otvorenje Kraljevske muške učiteljske škole (1892.), dio izložaka i namještaj studijskoga kabineta sa *Svjetske izložbe* u Parizu na kojoj je predstavljeno školstvo ondašnjih kraljevina Hrvatske i Slavonije (1900.), koji je darovala Kraljevska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu.

- izložbe usmjerene na razvitak društva, odnosno školstva: *Izložba učila* (1954.), *Nove metode likovnog odgoja* (1959.)
- izložbe koje potiču međunarodnu suradnju i prenose iskustva drugih zemalja: *Izložba francuskih školskih udžbenika* (1955.), *Izložba inozemnih i domaćih pedagoških časopisa* (1957.), *OUN i naše školstvo* (1960.), *Numizmatika u evropskim zemljama* (1965.)...
- izložbe povezivanja muzeja s okolinom, upoznavanja i očuvanja tradicije: *Muzeji i škole* (1956.), *Nastava – školske zadruge – život* (1961.), *Žetva i berba* (1963.), *Sinjska alka* (1966.)
- izložbe uključivanja u aktualne teme i trendove: *Muzeji, propaganda, turizam* (1964.), *Radio, televizija i obrazovanje* (1967.)
- Nadalje, do 1992. najčešće su teme vezane uz održivi razvoj:
- upoznavanje drugih zemalja i kultura: *Francuska školska knjiga* (1970.), *Obrazovanje u SAD* (1972.), *Izložba sovjetske knjige* (1978.), *Suvremena igračka iz SR Njemačke* (1980.), izložba knjiga *Američko više obrazovanje* (1990.), *Portugalska kartografija: slike svijeta 15.-17. stoljeća* (1990.), *Bilo jednom ... švedske knjige za djecu – nekada i danas* (1991.)
- uloga muzeja u osuvremenjivanju odgoja i obrazovanja, odnosno društva: *Izložba suvremenih nastavnih sredstava i školske opreme* (1971.), *Suvremena nastavna tehnika* (1972.), *Dobra igračka* (1976.), *Primjeri uzornih nastavnih jedinica* (1978.), *Uloga muzeja u reformiranju odgoja i obrazovanja* (1980.), *Kompjutori u obrazovanju* (1986.)

Vrijeme koje dolazi nametnut će svima obvezu razmišljanja o drugačijem načinu života, o mijenjanju navika i potrebi razmišljanja o drugima, o sutra, o održivom razvoju. Tako je i u Hrvatskom školskom muzeju. To razdoblje promjena u svijetu, u Europi, još će se više osjećati u Hrvatskoj. Hrvatska je postala samostalna, suverena, njezine ustanove i institucije osjećaju potrebu reformiranja svojega rada. Izložbe u Muzeju sada su orijentirane u nekoliko primarnih skupina:

- likovne izložbe koje promiču slobodno i kreativno izražavanje djece, često na međunarodnoj razini, a potiču mir i pravdu: *Papir, boje, kist i rat...* (1992.), *Sanjam o miru* (1992.), *Izložba o pravima djeteta* (1996.)
- upoznavanje drugih kultura: *Nastavna sredstva iz Čehoslovačke* (1992.), *Moj konjić ima krila: austrijske knjige za djecu* (1992.), *Suvremeni austrijski udžbenici* (1994.), *Likovni radovi djece Kyota* (1995., 1996.), *Da nisam kakav jesam – austrijska književnost za djecu* (1995.).

Javlja se i izložbe koje izlaze iz prostora Muzeja, predstavljaju Hrvatsku u svijetu, zapravo ju spajaju s drugima brišući dotadašnje granice. Djelatnost Hrvatskoga školskog muzeja nije usmjerena samo na Zagreb, pripada i drugima (aktivnosti se sele u Križevce, Beč, München, Washington, Osijek, Rovinj, Nagoyu, Knin, Dubrovnik, Budimpeštu, London). Muzej postaje dostupan svima, uključuje se u aktualne teme i trendove.

Godine 2000. Hrvatski školski muzej otvara javnosti svoj stalni postav te tako još više nego povremenim izložbama postaje dostupan javnosti. Nudi javni uvid u svoje

zbirke, sve se više okreće publici, postaje demokratičan. Uz postav nudi niz drugih sadržaja – različitih događanja, promocija i radionica i u sinergiji je sa sektorom obrazovanja. Radi privlačenja publike planira stalne promjene i osvježanja postava. U suradnji s društvenom zajednicom započinje predstavljanja pojedinaca i ustanova u svojim prostorima, novu publiku pretvara u stalnu, s njom je u interaktivnom odnosu. Muzej postaje mjesto dijaloga, ima važnu ulogu u razvoju zajednice i očuvanju identiteta.

Promidžba i marketing postaju sve važniji. Mijenjaju se dotadašnji načini financiranja, javni proračuni se smanjuju, pronalaze se novi modeli održivoga razvoja. Sve veću ulogu imaju sponzori i drugi izvori financiranja. Izložbe koje Muzej organizira samo su povod da se pomoću baštine koju čuva progovori o temama važnim za društvo, koje će ga unaprijediti.

Godine 2001. otvorena je izložba *Čipka u školi*, koja predstavlja bogatu građu Muzeja o čipkarskim tehnikama u nastavnim planovima i programima pučkih, stručnih, obrtnih i učiteljskih škola. Osim u prostorima Muzeja, izložba je priređena u povodu V. međunarodnog festivala čipke u Lepoglavi, a 2002. ova tema ponovno se aktivira te sudjeluje i u Državnome muzeju čipke u Vologdi u Rusiji. Odabir teme izložbe, odnosno građe Muzeja, samo je povod za važniji i širi projekt, a to je povezivanje sa sredinom, slanje određenih poruka i međusobno prožimanje. Baština koju Muzej čuva, u ovom slučaju vezana uz čipkarstvo, povod je poticanju udruga, škola i pojedinaca na nastavljanje tradicije i njezin održivi razvoj.

Za izložbu *Budi pripravan (o skautizmu, odnosno izviđaštvu)* 2003./2004. Muzej je zainteresirao jednu od vodećih hrvatskih banaka i dobio njezino sponzorstvo jer se tema izložbe uklapala u njezin program poticanja aktivnosti mladih. Ujedno se Muzej povezo sa skautskom organizacijom, koja izvrsno promiče *zeleno* ponašanje, ekologiju i zaštitu okoliša. Povod nastanka izložbe vrijedna je donacija građe Nikice Slavića, jednoga od prvih skauta u Hrvatskoj.

Birajući teme koje zanimaju okolinu, Muzej za suradnju pridobiva različite skupine građanstva – različite dobne skupine, organizacije i udruženja, manjine, vjerske zajednice, ruralne sredine, otoke.

Izložba *Zzu... zzu... med u školskom vrtu* iz 2003. primjer je promicanja zdrave hrane¹¹. Predstavljajući građu Muzeja, prvenstveno se htjelo doprijeti do mladih, pa su tako održana i predavanja o poremećajima u prehrani u adolescenata s vodećim stručnjacima i započela je suradnja s Udrugom za pomoć oboljelima od poremećaja u prehrani (Nada). Sponzor izložbe i događanja bio je hrvatski pčelar (PIP), promicane su održive škole koje u školskim vrtovima imaju košnice. I katalog izložbe promicao je zdravlje i održivost, tiskan je na recikliranom papiru, a uza svaki je bio i dar – mala doza meda. Promidžbi izložbe pomogao je popularni pjevač blizak mladima. Čak se i nakon održavanja izložbe nastavilo djelovati u pozitivnom ozračju: golema pletena košnica darovana je Domu za djecu u Zagrebu, gdje su se nastavili igrati na temu meda, zdrave prehrane i važnosti pčela.

11 Izložba je bila dio edukativne igre koju je osmi put zaredom organiziralo Hrvatsko muzejsko društvo pod nazivom *U slast*, a u povodu Međunarodnoga dana muzeja.

Školski muzej na kotačima iz 2010. izložba je koja je dio projekta za populariziranje romske kulture; priređen je niz susreta s članovima romske zajednice, osobito djecom.¹²

Izložba *Kao Hlapić i Gita – Siročad u Hrvatskoj potkraj 19. i početkom 20. stoljeća*, otvorena 2014., inspirirana je romanom *Čudnovate zgone šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić te otkriva vezu toga djela sa zgradom u kojoj se Muzej nalazi. Sve je to samo povod da bi se progovorilo o temi skrbi za nezbrinutu djecu onda, ali i danas, što se postiglo povezivanjem odgojno-obrazovnih ustanova. Tako je uz izložbu organiziran pedagoško-humanitarni projekt pod nazivom *Budi dobar kao sunce!*, koji je polučio velike rezultate prikupljanjem darova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, štíćenike domova. Za djecu iz dječjega doma upriličeni su i susreti s pravobraniteljicom za djecu, protagonistima filma *Šegrt Hlapić*. Djeca su sudjelovala u prigodnim radionicama.

Još jedan vrijedan primjer izvrsnoga izbora teme izložba je *Bertuchovo slikovno carstvo*, otvorena 2016. godine. I ovoga puta povod je zapravo jedan predmet – dječja slikovna enciklopedija stvarana na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće autora Friedricha Justina Bertucha. Ono što je Muzej od svojega osnutka čuvao izložbom je predstavljeno javnosti i postalo izvrstan medij koji djetetu približava svijet životinja i dosege ljudske djelatnosti. Ova je tema povezala više nastavnih predmeta (hrvatski jezik, likovni odgoj, povijest, prirodu i društvo).

*

Pored izložbene djelatnosti postoje i drugi oblici rada – već 25 godina Muzej surađuje s drugim ustanovama preko Hrvatskoga muzejskog društva u zajedničkim edukativnim akcijama s različitim temama, a u povodu Međunarodnoga dana muzeja. U obilježavanju različitih posebnih datuma također se organiziraju prigodni programi koji uglavnom spajaju Muzej s društvom (Mjesec knjige, Noć muzeja, Dan planeta Zemlje), a Muzej postaje dostupan svima zainteresiranima. Muzej je 2006. pokrenuo i serijal *Što sam želio biti kad odrastem*, u sklopu kojega organizira susrete učenika s poznatim osobama koje govore o svojem djetinjstvu, željama, zanimanjima i ostvarenim snovima.

Serijalom *Neka škola započne i završi u Hrvatskom školskom muzeju* Muzej je pozvao mnoge odgojno-obrazovne ustanove i institucije na suradnju i dao im priliku da se izložbama, predavanjima i različitim nastupima predstavite u njegovim prostorima. Oni sami kreiraju, odnosno ističu ono čime se žele predstaviti javnosti.

¹² Dio zajedničkoga projekta pod nazivom *Kotač*, u organizaciji Sekcije za muzejsku pedagogiju Hrvatskoga muzejskog društva, odnosno u sklopu 15. edukativno-nagradne igre u povodu Međunarodnoga dana muzeja.

5. Zaključne smjernice i ideje za budućnost

Nakon niza primjera dobre prakse iz Hrvatskoga školskog muzeja, u kojima se već desetljećima prepoznaju osnovni segmenti danas konkretnoga pojma *održivi razvoj* i svega onoga što taj pojam podrazumijeva, ostaje nam promišljati u kojem smjeru nastaviti raditi, a pritom slijediti i uskladiti muzeološke zahtjeve sa zahtjevima održivoga razvoja.

Svakako treba i dalje poticati dijalog na više razina te društvenu raznolikost. Primjerice, organizirati susrete mlađe i starije populacije, uključivati umirovljeničku populaciju u svoj rad, posebice bivše prosvjetne djelatnike i pedagoge. Muzej treba postati mjesto dijaloga na više osnova – nacionalnoj, vjerskoj, treba poticati spolnu/rodnu ravnopravnost, seksualnu različitost, posebice među najranjivijom, mladom populacijom. Muzej može doprinijeti i smanjivanju razlika između urbanih i ruralnih sredina u Hrvatskoj gostovanjima sa svojim izložbenim projektima i pedagoškim programima. Njegovo područje interesa trebaju postati sredine, mjesta, otoci koji dosad možda nisu u tolikoj mjeri bili uključeni u rad Muzeja kao suradnici ili čak glavni akteri nekih aktivnosti u organizaciji Muzeja.

U suradnji sa zajednicom, osnovnim i srednjim školama može se ponovno pokrenuti akcija uređivanja školskih vrtova, kao i organizacija školskih zadruga.

I dalje treba poticati stvaralaštvo čitave zajednice, a posebno djece i učenika, likovno, literarno, glazbeno i dr.

Istaknimo i važnost brige o okolišu. Muzej treba raditi na tome da postane ekološki i održivi *zeleni* muzej, treba otvarati važne teme kao što su briga o prirodnim resursima, obnovljivi izvori energije, očuvanje okoliša, klimatske promjene. Primjerice, projektom *Biciklom u muzeje* poticali bismo naše posjetitelje na uporabu bicikla, čime bismo zajedno čuvali okoliš, a ujedno se brinuli o zdravlju. Na praktičnoj razini u svakodnevnom radu bilo bi potrebno štedjeti energiju, primjerice upotrebljavati senzore pri korištenju rasvjete, reducirati potrošni materijal i što više se okrenuti elektroničkoj komunikaciji, paziti na mikroklimatske uvjete u svim prostorima Muzeja, a ponajviše u kontekstu očuvanja muzejskih zbirki, upotrebljavati ekološke materijale tijekom čišćenja građe, ali i prostora.

Mnogo je tema otvoreno, a mogućnost za njihovo ostvarivanje u ovom je trenutku malena. Muzeju slijedi evakuacija građe, obnova zgrade Hrvatskoga učiteljskog doma te, nadamo se, što skoriji povratak na mjesto gdje je sve počelo. To je ujedno i prilika da se stvore bolji uvjeti, ne samo za rad nego i za ostvarivanje ciljeva održivoga razvoja, da se stvori i ponovno otvori održivi muzej, Hrvatski školski muzej 21. stoljeća.

LITERATURA I IZVORI

1. Alcaraz, C., Hume, M. i Sullivan Mort, G. (2009). Creating Sustainable Practice in a Museum Context: Adopting Service-Centricity in Non-Profit Museums. *Australasian Marketing Journal*, 17, str. 219-225. Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1016/j.ausmj.2009.06.003> [14. 2. 2021.].
2. Biti, M. (2015). Prezentacija: Kultura i održivi razvoj – uloga muzeja. *Galerija Klovićevi dvori*. Dostupno na: <https://gkd.hr/2015/05/10/predavanje-prof-dr-sc-marine-biti-na-temu-kulture-i-odrzivog-razvoja/> [14. 2. 2021.].
3. Brown, K. (2019). Museums and Local Development: An Introduction to Museums, Sustainability and Well-being. *Museum International*, 71, str. 1-13. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13500775.2019.1702257> [14. 2. 2021.].
4. *Darovi Hrvatskom školskom muzeju*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
5. Dokumentacija o izložbama Hrvatskoga školskog muzeja.
6. Europska komisija. (2016). Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija: *Budući koraci za održivu europsku budućnost – europske mjere za održivost*. Strasbourg.
7. Guerzoni, G. (2014). Designing Museums in the 21st Century. A Matter of Responsibility. U: Guerzoni, G., ur. *Museums on the Map 1995-2012*. Turin; London: Allemandi, str. 15-85.
8. *Hrvatski biografski leksikon*. (2009-2020). Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”.
9. *Hrvatski školski muzej 1901. – 2001. : stalni postav*. (2001). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
10. Inventarna knjiga Hrvatskoga školskog muzeja.
11. Maroević, Ivo. (2001). Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološki istraživanja okoline*, 10 (4), str. 235-246.
12. McGhie, H. (2019). Museums and the Sustainable Development Goals. *Curating Tomorrow*. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/340886952_Museums_and_the_Sustainable_Development_Goals [14. 2. 2021.].
13. McGhie, H. (2019). NEMO Webinar: “Using the Sustainable Development Goals in Museums”. *YouTube*. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=kXUGPGkyUUY> [14. 2. 2021.].
14. Medved, J. (1901). *Hrvatski školski muzej – njegov postanak i uređenje*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
15. Održivi razvoj. *Hrvatska enciklopedija [online]*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44778> [14. 2. 2021.].
16. Pleše, B. (1971). *Sedamdeset godina Hrvatskog školskog muzeja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
17. Pop, I. L. i Borza, A. (2015). *Sustainable museums for sustainable development*. Dostupno na: [10.13140/RG.2.2.16782.87368](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.16782.87368) [14. 2. 2021.].
18. Rezolucija Opće skupštine UN-a 70/1 “Promijenimo naš svijet: Agenda 2030 za održivi razvoj”. Dostupno na: <http://www.mvcp.hr/files/file/2018/1812131803-rezolucija-unga-hr-prf-final.pdf> [14. 2. 2021.].
19. *Statut Hrvatskoga školskog muzeja*. (2019). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
20. Šojat-Bikić, M. (2020). Hrvatski muzeji u zelenoj akciji. *Informatica museologica*, 51, str. 15-19.

21. UNESCO. (2018). *Culture for the 2030 Agenda*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <http://www.unesco.org/culture/flipbook/culture-2030/en/Brochure-UNESCO-Culture-SDGs-EN2.pdf> [14. 2. 2021.].
22. United Nations. (2015). *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations. Dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> [14. 2. 2021.].
23. United Nations Conference on Environment and Development – UNCED. (1992). Earth Summit, Rio de Janeiro. Dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/unced> [14. 2. 2021.].
24. United Nations Conference on Sustainable Development – UNCSD Rio+20. (2012). Rio de Janeiro. Dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20> [14. 2. 2021.].

Kristina Gverić i Elizabeta Serdar, Zagreb

CROATIAN SCHOOL MUSEUM – 120 YEARS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

This paper analyzes the notion of sustainable development, provides a historical overview of how the vision of sustainable development was embraced in the second half of the 20th century on a global level, and which sustainable development ideas and goals have been defined for the 21st century. On a general level, sustainable development and the Museum faced each other to see what the Museum could do for sustainable development and vice versa. Throughout its 120 years of existence, the Croatian School Museum has demonstrated by its extensive programs and activities that sustainable development had existed before it was defined. The paper highlights the best examples from the 120-year practice regarding the Museum's exhibitivite, but also educational and marketing efforts. At the end, the paper provides guidance and ideas for the future.

Key words: Croatian School Museum (Zagreb)
exhibitivite activities, sustainable development, museums and
sustainable development